

АНАЛІЗ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО РОЗПОДІЛУ ОБ'ЄКТІВ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД КОРОСТЕНСЬКОГО РАЙОНУ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Мельник-Шамрай В.В., Шамрай В.І., Пацева І.Г.
Державний університет «Житомирська політехніка»

вул. Чуднівська, 103, 10005, м. Житомир

org_vvm@ztu.edu.ua, kgt_shvi@ztu.edu.ua, chaszmin30@gmail.com

Створення природоохоронних територій є одним із найбільш дієвих механізмів, щодо збереження біологічного різноманіття та охорони цінних об'єктів та територій. В Житомирській області станом на 01.01.2023 року сформовано мережу у кількості 268 об'єктів та територій природно-заповідного фонду (ПЗФ), з них 122 об'єкти зосередженні в Коростенському районі. Показник заповідності в Житомирській області становить – 4,77 %, що в 2,8 разів менше у порівнянні з Коростенським районом. В межах об'єднаних територіальних громад (ОТГ) Коростенського району природоохоронні території розміщуються нерівномірно. Так, ОТГ Коростенського району можна розмістити в рангований ряд за зменшенням кількості територій та об'єктів ПЗФ: Олевська > Словечанська > Овруцька > Малинська > Коростенська > Лугинська > Ушомирська > Гладкивицька > Народицька > Иршанська > Чоповицька > Білокоровицька > Горщиківська. В Коростенському районі є два природні заповідники, що є об'єктами ПЗФ вищого рангу. Найбільшу представленість серед природоохоронних територій Коростенського району займають заказники, їх частка становить майже 82,0 %. Аналіз розподілу заказників за типами в Коростенському районі дає можливість побудувати висхідний ряд за збільшенням їх кількості: геологічні < загальнозоологічні < гідрологічні < ландшафтні < ботанічні < лісові. Оцінка розподілу заказників в межах ОТГ Коростенського району дає можливість розмістити їх в такий рангований ряд за зменшенням кількості: Олевська > Словечанська > Овруцька > Малинська > Лугинська > Ушомирська > Коростенська > Народицька > Гладкивицька > Иршанська > Чоповицька > Білокоровицька > Горщиківська. Пам'ятки природи в Коростенському районі зустрічаються лише в семи ОТГ, і найбільш поширеними є ботанічні пам'ятки природи – 71,4 %. До штучно створених територій та об'єктів ПЗФ Коростенського району відносяться два дендрологічні парки та чотири парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. *Ключові слова:* природоохоронні території, показник заповідності, Коростенський район, об'єднанні територіальні громади.

Analysis of the territorial distribution of facilities of the natural reserve fund of the united territorial communities of the korosten district of the zhytomyr region. Melnyk-Shamrai V., Shamrai V., Patseva I.

The creation of nature conservation areas is one of the most effective mechanisms for preserving biological diversity and protecting valuable objects and territories. As of January 1, 2023, a network of 268 objects and territories of natural reserve fund (NRF) has been formed in Zhytomyr region, of which 122 objects are concentrated in Korosten district. The reserve rate in Zhytomyr region is 4.77%, which is 2.8 times less than in Korosten district. Nature conservation areas are located unevenly within the united territorial communities (UTC) of the Korosten district. Thus, the UTC of the Korosten district can be placed in a ranked order according to the decreasing number of territories and objects NRF: Olevsk > Slovechansk > Ovruch > Malyn > Korosten > Luginy > Ushomyr > Hladkyvychi > Narodychi > Irshansk > Chopovichi > Bilokorovychi > Gorshchik. There are two nature reserves in the Korosten district, which are objects of the NRF of the highest rank. Among nature conservation territories of the Korosten district, reserves are the most represented, their share is almost 82.0%. The analysis of the distribution of protected areas by type in the Korosten district makes it possible to build an ascending series according to the increase in their number: geological < general zoological < hydrological < landscape < botanical < forest. The assessment of the distribution of protected areas within the UTC of the Korosten district makes it possible to place them in the following ranked order by decreasing number: Olevsk > Slovechansk > Ovruch > Malyn > Luginy > Ushomyr > Korosten > Narodychi > Hladkyvychi > Irshansk > Chopovichi > Bilokorovychi > Gorshchik. Natural monuments in the Korosten district are found only in seven UTC, and the most common are botanical natural monuments – 71.4%. The artificially created territories and objects of the NRF of the Korosten district include two dendrological parks and four parks-monuments of horticultural art. *Key words:* nature conservation areas, reserve index, Korosten district, united territorial communities.

Постановка проблеми. Сталій розвиток держави має еквівалентно поєднувати соціальну, економічну та екологічну складову. Створення природоохоронних територій є ключовим елементом національного законодавства щодо охорони навколишнього природного середовища та виконання міжнародних договорів і зобов'язань. В Україні природоохоронні території це – території, які створюються з метою охорони природних ландшафтів від надмірних змін внаслідок

господарської діяльності людини та призначені для захисту і підтримки біологічної різноманітності. Завдяки прийнятій «Конвенції про охорону біологічного різноманіття» (1994 р.) [1] у світі було створено систему управління природоохоронними територіями суходолу та морських акваторій. В Україні існування таких територій регламентується законами України «Про природно-заповідний фонд» [2]. В Україні практичним механізмом охорони природ-

них екосистем, ландшафтів, рослинних угруповань і рідкісних видів є створення заповідних територій. Звичайно інші природоохоронні заходи (формування екомережі, ведення Зеленої та Червоної книги) є дієвими, але реалізуються вони лише за рахунок оголошення нових територій та об'єктів ПЗФ. Здійснення децентралізаційних процесів сприяло утворенню великої кількості об'єднаних територіальних громад (ОТГ), на «плечі» яких перемістилися проблеми охорони довкілля, в тому числі, і створення та охорона природоохоронних територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових публікаціях питання збереження біологічного різноманіття, особливості формування природно-заповідного фонду України, їх історичний розвиток та подальші перспективи вдосконалення, а також принципи класифікації, розміщення, репрезентативності та картографування територій знайшли відображення, зокрема, в роботах [3–15] Гродзинський М. Д., Шеляг-Сосонко Ю. Р., Черевченко Т. М., Шищенко П. Г., Мірошниченко О. В., Артамонов В. А., Черемнова А. І., Гірний Б. М., Мудрак О. В., Василюк О., Іваненко Є. І., Гетьман В. І., Кирилюк М. О., Поливач К. А., Яйлимов Б. Я., Яйлимова Г. О., Шелестов А. Ю., Лавренюк А. М. та інші.

Питання щодо формування, функціонування та сучасного стану ПЗФ Житомирської області досліджували фахівці різноманітних напрямів. Так, у роботі [16] наведено детальний опис територій та об'єктів ПЗФ Житомирської області. В публікаціях [17, 18] здійснено сучасний аналіз ПЗФ області та оцінено розподіл природоохоронних територій в межах адміністративних районів. У працях [19, 20] досліджено заповідні території в межах лісогосподарських господарств, а в роботах [21, 22] розглянуто репрезентативність природних екосистем у природно-заповідному фонді Житомирської області та вивчено роль екологічних стежок як засобу формування екологічної свідомості та культури особистості.

Відповідно до державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки [23] передбачено розширення площі ПЗФ України до 15 % від загальної території країни у 2027 році. Показник заповідності є важливим індикатором соціального та екологічного розвитку держави, що сприяє підтриманню екологічного балансу екосистем та екологічно-стабільного розвитку територій. Сьогодні створення нових територій та об'єктів ПЗФ лягає на ОТГ, саме завдяки їх цілеспрямованій та кропіткій роботі по всіх регіонах нашої країни вдається досягнути цього показника. Створення природоохоронних територій місцевого значення покладено на обласні департаменти екології, а їх оголошення – на обласні державні адміністрації. Рішення стосовно об'єктів загальнодержавного значення приймає президент України [24]. Після проведення реформ щодо децентралізації влади в Україні, новостворені ОТГ

отримали додаткову мотивацію та зацікавленість щодо створення природно-заповідних територій. Збалансоване використання природних ресурсів та стабільний екологічний стан територій громади – це запорука належного фінансування ОТГ. Так, для збереження та охорони довкілля в межах ОТГ було розроблено та законодавчо закріплено ряд повноважень в різних законодавчих актах [25–28], які є доступними мотиваторами для розвитку. Більш важливим мотиватором сталого розвитку громад є екосистемні послуги. Ці послуги мають грошовий еквівалент. Існує велика кількість різних проєктів щодо застосування екологічних послуг в межах ОТГ, але найбільшу зацікавленість в громадах викликає програма боротьби з наслідками зміни клімату [29]. Адаптація до сучасних змін клімату неможлива без збільшення кількості зелених насаджень та використання ресурсів існуючих територій ПЗФ. Зберігаючи природні території в не порушеному стані, ОТГ може отримати значно більше у порівнянні з їх використанням. Тож для довгострокового збереження природи, що забезпечить можливість надавати екосистемі послуги та підтримувати належний рівень нашого життя, найкращий механізм це – розвиток ПЗФ.

На сьогодні вже створено та оголошено понад 8400 територій та об'єктів ПЗФ, і переважна більшість ОТГ має на своїй території принаймні одну із них. Тому слід добре знати, які обов'язки та можливості має ОТГ щодо охорони територій ПЗФ та інших земель під час планування майбутньої діяльності. Так, ОТГ може використовувати заповідні території в різних напрямках своєї діяльності: рекреаційна діяльність та оздоровлення, розвиток туризму, здійснювати просвітницько-екологічні та освітні заходи для виховання молодого покоління, науково-дослідна робота, моніторинг довкілля, охорона природи, отримання додаткового фінансування від екофондів. Варто пам'ятати, що ОТГ буде нести відповідальність за можливі негативні наслідки впливу антропогенної діяльності на такі об'єкти під час прийняття своїх рішень та має виконувати всі юридичні зобов'язання щодо охорони заповідних територій.

Не всі ОТГ мають на своїй території достатню кількість цінних природоохоронних територій. Саме тому, необхідно здійснювати аналіз щодо наявності та можливого створення нових територій в межах різних ОТГ. Це дасть можливість компенсувати нестачу природоохоронних територій в тих регіонах, які є найбільш постраждалими від господарської діяльності людини.

Мета дослідження полягає у вивченні сучасного розподілу об'єктів і територій ПЗФ в об'єднаних територіальних громадах Коростенського району Житомирської області. Об'єктом досліджень є природно-заповідний фонд ОТГ Коростенського району Житомирської області. Предмет досліджень – розподіл об'єктів ПЗФ в ОТГ Коростенського району Житомирської області.

Новизна отриманих матеріалів полягає в тому, що проаналізовано сучасний розподіл об'єктів та територій ПЗФ в об'єднаних територіальних громадах Коростенського району Житомирської області. Результати дослідження можуть бути використані для вивчення закономірностей розвитку та пошуку шляхів для охорони, відтворення та створення об'єктів та територій ПЗФ.

Методика досліджень. Дослідження проводилися шляхом збирання інформації з екологічних паспортів щодо виявлення об'єктів ПЗФ в Коростенському районі Житомирської області, опрацюванні літературних джерел та інтернет-ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Станом на 01.01.2023 року в Житомирській області сформовано мережу у кількості 268 об'єктів та територій ПЗФ, з них: 20 об'єкти загальнодержавного значення та 248 об'єктів місцевого значення [18]. Показник заповідності для Житомирської області становить – 4,77 %. Розподіл природоохоронних територій в межах адміністративних районів Житомирської області є нерівномірним (рис. 1).

Так, 45,9 % всіх заповідних територій розміщуються в Коростенському районі, тоді як в Житомирському та Звягельському районі їх частка в 1,7 та 2,4 разів менша порівняно з Коростенським. Найменша кількість природоохоронних територій у Бердичівському районі – 8,2 %. Показник заповідності в адміністративних районах Житомирської області є строкатим та коливається від 0,38 % до 13,54 %. На основі отриманих результатів дані

адміністративні райони можна розмістити в рангований ряд за зменшенням показника заповідності: Коростенський > Звягельський > Бердичівський > Житомирський.

В Коростенському районі Житомирської області є 122 об'єкти ПЗФ, які представлені п'ятьма категоріями: до природних відносяться – природні заповідники, заказники та пам'ятки природи; і штучно створенні дендропарки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Структура ПЗФ Коростенського району представлена на рисунку 2.

До складу Коростенського району входять: Коростенська, Малинська, Овруцька, Олевська міські, Іршанська, Лугинська, Народицька, Чоповицька селищні та Білорозівська, Гладковицька, Горщиківська, Словечанська, Ушомирська сільські територіальні громади [30]. Розподіл природоохоронних територій в межах ОТГ Коростенського району є нерівномірний (рис. 3).

Найбільша кількість природоохоронних територій зосереджена в Олевській ОТГ, що становить 28,2 % від загальної кількості об'єктів ПЗФ в Коростенському районі, а в Горщиківській ОТГ взагалі відсутні заповідні території. У всіх інших ОТГ частка об'єктів ПЗФ від загальної кількості коливається від 0,8 % до 14,5 %. На основі отриманих результатів ОТГ Коростенського району можна розмістити в рангований ряд за зменшенням кількості територій та об'єктів: Олевська > Словечанська > Овруцька > Малинська > Коростенська > Лугинська > Ушомирська > Гладковицька > Народицька >

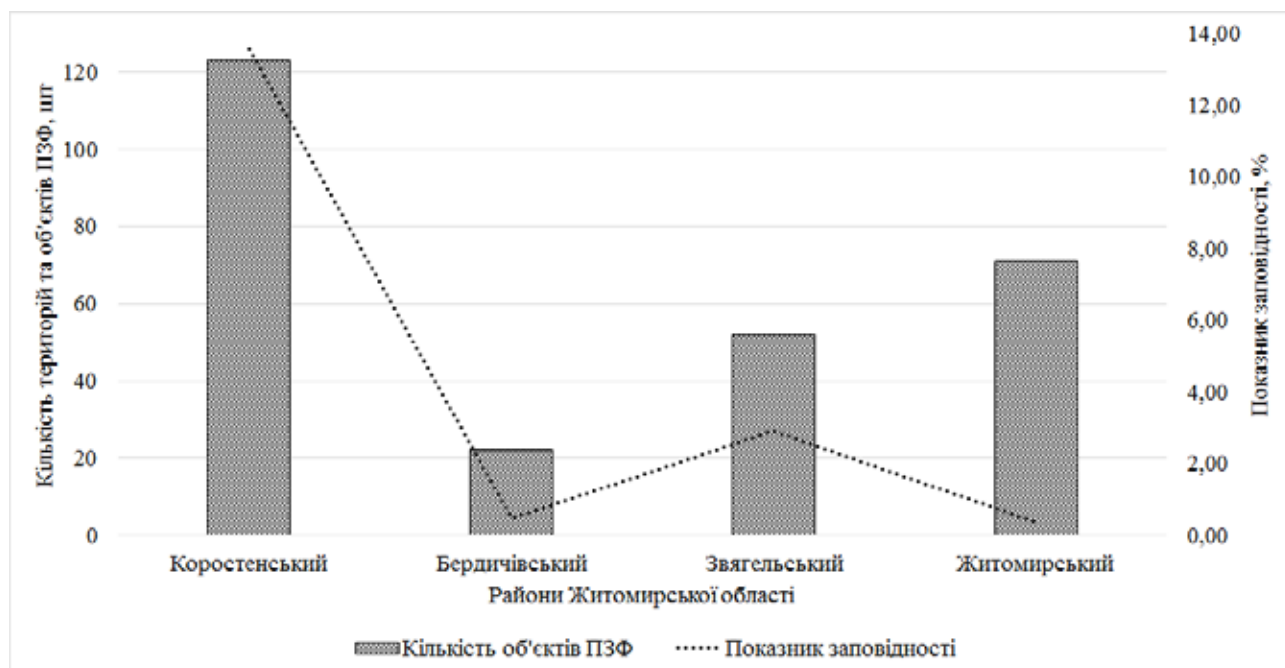

Рис. 1. Розподіл природоохоронних територій за адміністративними районами Житомирської області за показником заповідності та кількістю

Джерело: власні дослідження

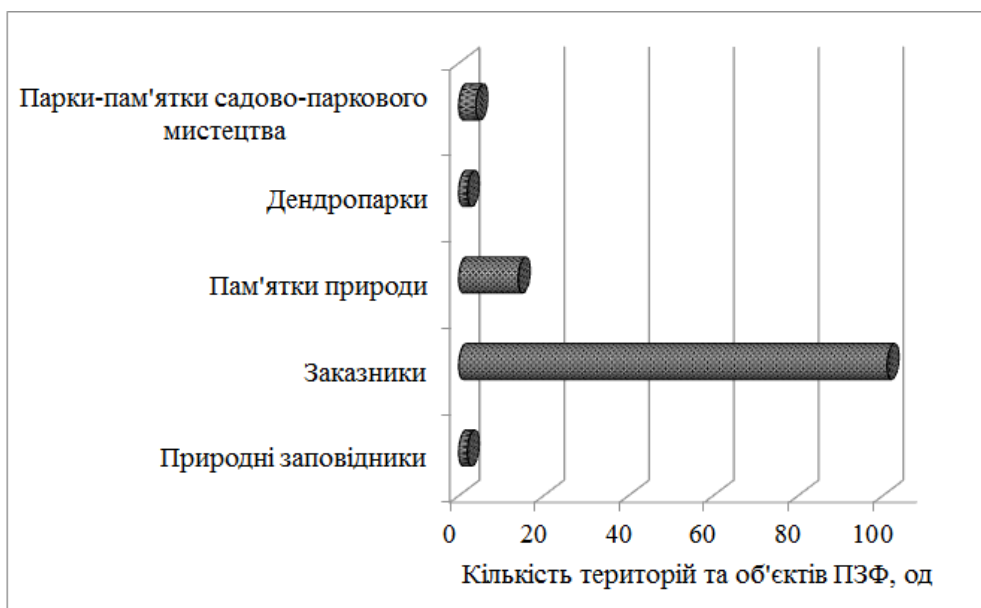

Рис. 2. Структура ПЗФ Коростенського району Житомирської області, од.

Джерело: власні дослідження

Рис. 3. Розподіл територій та об'єктів ПЗФ по об'єднаних територіальних громадах Коростенського району, од

Джерело: власні дослідження

Іршанська > Чоповицька > Білокоровицька > Горщиківська.

В Коростенському районі є об'єкти ПЗФ вищого рангу – природні заповідники, які розміщуються в межах трьох ОТГ. «Поліський природний запо-

відник» розташовується в межах Олевської та Словечанської ОТГ. Поліський природний заповідник – край лісів та боліт. Тут збереглися післяльодовикові ландшафти з непрохідними лісами та піщаними грядами, що височіють над болотними

масивами та річковими заплавами. Заповідник оберегає найбільші площі лишайникових борів з карликовими соснами, великі масиви ягідників та вересовища, унікальні ялівцеві ліси [31]. Природний заповідник «Древлянський» відноситься до Народицької ОТГ. Територія заповідника охоплює значні площі лісів, забруднених радіонуклідами, і на цих територіях запроваджено суворий режим охорони [32]. Внаслідок російських обстрілів виникали пожежі, що призвели до вигорання 3200 га площі заповідника, а на мінах, що залишили по собі ворожі війська, підірвалися дикі звірі [33].

Найбільшу представленість серед природоохоронних територій Коростенського району займають заказники. Так, їх частка від загальної кількості об'єктів та територій ПЗФ становить майже 82,0 % (рис. 4). Розподіл заказників в межах ОТГ також нерівномірний. Так, в Іршанській, Чоповицькій,

Білокоровицькій та Гладкивицькій ОТГ є лише по одному заказнику, тоді як у Олевській ОТГ – 32 об'єкти.

ОТГ Коростенського району можна розмістити в рангований ряд за збільшенням кількості заказників: Горщиківська < Білокоровицька < Чоповицька < Іршанська < Гладкивицька < Народицька < Коростенська < Ушомирська < Лугінська < Малинська < Овруцька < Словечанська < Олевська.

Аналіз розподілу заказників у межах різних ОТГ Коростенського району за типами свідчить, що найчастіше зустрічаються лісові заказники, їх частка складає 28,0 % (рис. 5). Ботанічних, ландшафтних та гідрологічних заказників у 1,5 рази менше порівняно

з лісовими, а загальнозоологічних у 2,3 рази менше, ніж останніх. В Коростенському районі є лише один геологічний заказник. Проаналізувавши розподіл різних типів заказників по ОТГ Коростенського району можна відмітити, що лісові заказники найбільш частіше зустрічаються в Олевській (46,2 %), Лугінській (17,8 %) та Словечанській (10,7 %) ОТГ, у всіх інших ОТГ наявний хоча б один лісовий заказник, або вони взагалі відсутні.

Ботанічних заказників в Коростенському районі 21 об'єкт, ОТГ району можна розмістити в такий ряд за зменшенням їх кількості: Олевська > Словечанська > Лугінська > Овруцька, Гладковецька, Народицька. Ландшафтні заказники найбільш поширені в Малинській ОТГ – 42,1 % від їх загальної кількості, а в Коростенській та Овруцькій ОТГ їх частка становить 15,8 % та 21,1 %. Гідрологічні заказники розміщуються рівномірно по Коростенському району, проте їх основна частина зосереджується в Олевській та Ушомирській ОТГ – 26,3 % та 21,0 % відповідно. Загальнозоологічні заказники найчастіше зустрічаються в Овруцькій (33,3 %) та Словечанській (25,0 %) ОТГ. В таких ОТГ як Іршанська, Чоповицька, Білокоровицька та Гладкивицька зустрічається лише один з різних типів заказників, а в Горщиківській ОТГ взагалі відсутні заказники як природоохоронні території.

При вивченні розподілу пам'яток природи по ОТГ Коростенського району встановлено, що з тринадцяти ОТГ району вони зустрічаються лише в семи (рис. 6).

Найбільш поширеними є ботанічні пам'ятки природи – 71,4 %, які зустрічаються в шести ОТГ.

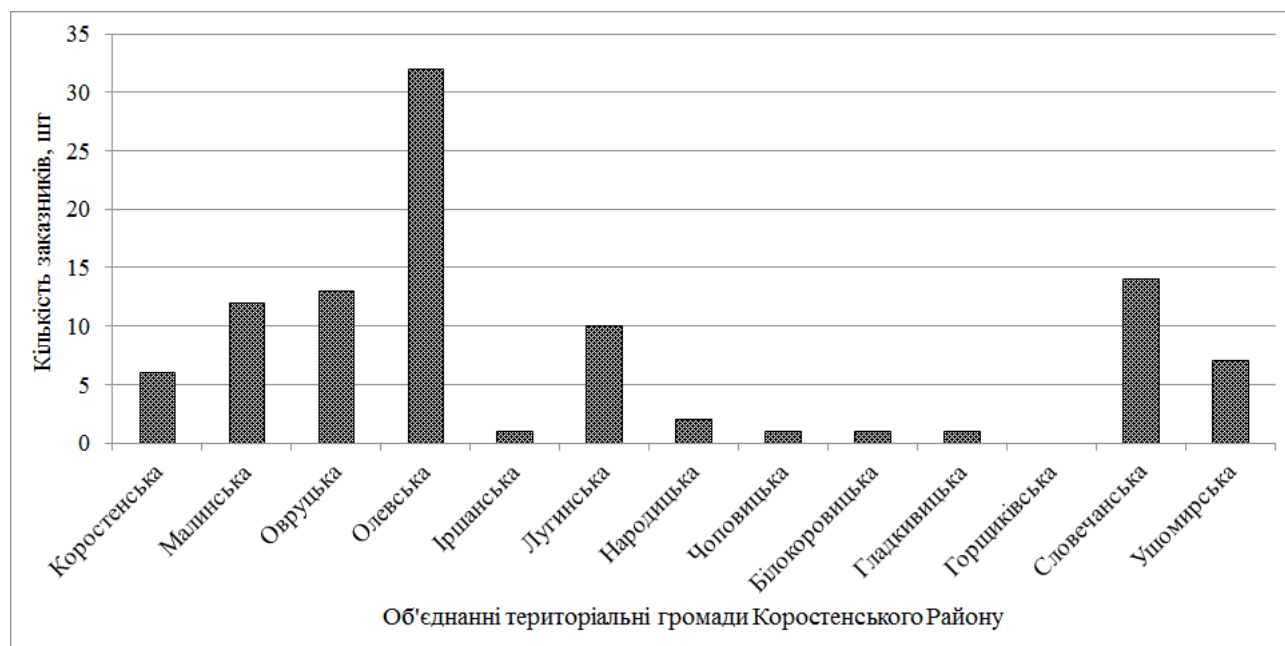

Рис. 4. Розподіл заказників по об'єднаних територіальних громадах Коростенського району, од

Джерело: власні дослідження

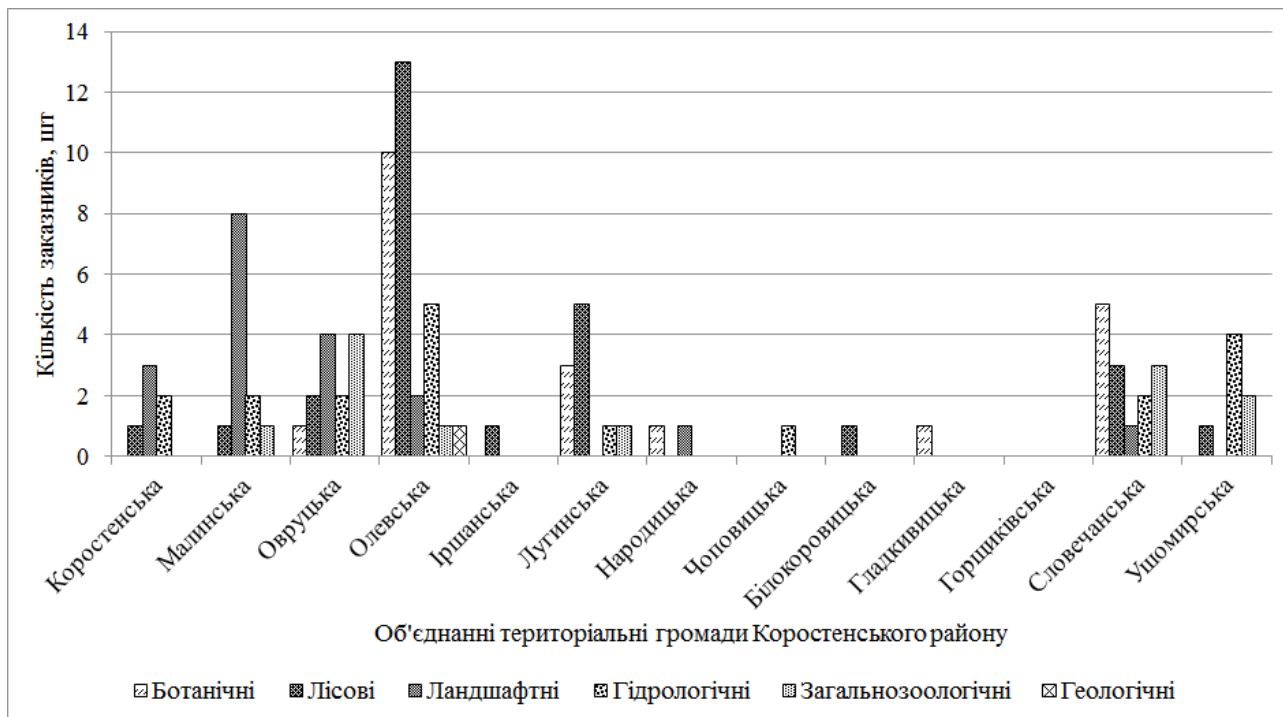

Рис. 5. Розподіл різних типів заказників по об'єднаних територіальних громадах Коростенського району, од Джерело: власні дослідження

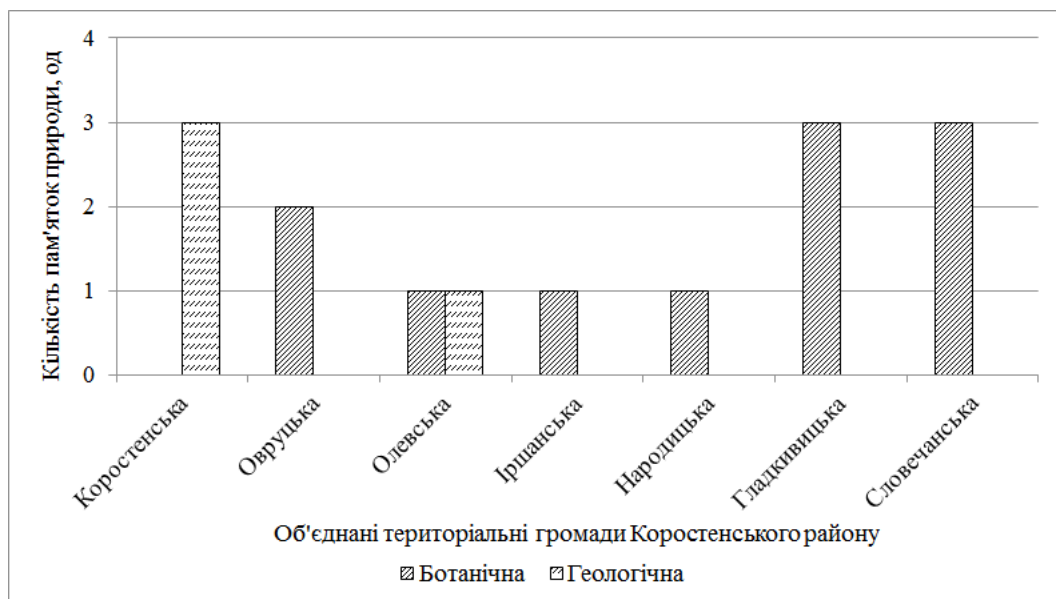

Рис. 6. Розподіл різних типів пам'яток природи по об'єднаних територіальних громадах Коростенського району, од Джерело: власні дослідження

Геологічних пам'яток природи в 2,5 рази менше порівняно з ботанічними і вони зустрічаються лише в Коростенській та Олевській ОТГ.

В Коростенському районі є два дендрологічні парки, які розміщуються в Гладковицькій («Гладковицький») та Коростенській («Еліта») ОТГ. Парки-пам'яти садово-паркового мистецтва пред-

ставленні чотирма об'єктами. Так, в Овруцькій ОТГ є «Овруцький парк» та «Парк Юліно», в Малинській – «Парк ім. Міклухо-Маклая» та Ушомирській «Парк Ушомирський».

Головні висновки. Дослідженнями встановлено, що сучасна кількість території та об'єктів ПЗФ для Коростенського району Житомирської

області становить 122 од. Показник заповідності Коростенського району – 13,54 %, що в 2,8 разів більше у порівнянні із Житомирською областю. Даний показник можна вважати задовільним, але місцевим органам влади необхідно працювати над його покращенням, адже для стабільного екологічного розвитку територій цей показник має бути понад 15 % і сягати до 20 % як в Європейських країнах. В Коростенському районі наявні 5 категорій ПЗФ, особливо цінними є два природні заповідники, але найбільш представленими є заказники (82,0 %). Розподіл природоохоронних територій в межах ОТГ Коростенського району є нерівномірний. Найбільша кількість природоохоронних територій зустрічається в Олевській ОТГ, а в Горщиківській – взагалі відсутні заповідні території. ОТГ Коростенського району можна розмістити в такий рангований ряд за зменшенням кількості територій та об'єктів ПЗФ: Олевська > Словечанська > Овруцька > Малинська > Коростенська > Лугінська >

Ушомирська > Гладкивицька > Народицька > Іршанська > Чоповицька > Білокоровицька > Горщиківська. Аналіз розподілу заказників у межах різних ОТГ Коростенського району за типами свідчить, що найбільш поширеними є лісові заказники, а найменш – геологічні. Варто відмітити, що кожна ОТГ Коростенського району (окрім Горщиківській ОТГ) має хоча б один заказник. Пам'ятки природи зустрічаються в семи ОТГ, найбільш поширені ботанічні – 71,4 %. Зі штучних об'єктів ПЗФ зустрічаються два дендрологічні парки та чотири парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва. Одним з основних завдань об'єднаних територіальних громад є забезпечення реалізації екологічної політики України та екологічних прав громадян. Саме тому, необхідно більш свідомо відноситися до створення та збереження територій та об'єктів ПЗФ району, а також вдосконалювати управління наявними природоохоронними територіями та покращувати їх стан.

Література

1. Конвенції про охорону біологічного різноманіття. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_030#Text (дата звернення: 15.06.2023 р.).
2. Закон України «Про природно-заповідний фонд України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text> (дата звернення: 15.06.2023 р.).
3. Гродзинський М. Д. Різноманіття ландшафтних різноманіть. Ландшафт як інтегруюча концепція XXI сторіччя: *Збірник наукових праць*. Київ, 1999. С. 50–56.
4. Гродзинський Д. М., Шеляг-Сосонко Ю. Р., Черевченко Т. М. та ін. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні. К.: Академперіодика, 2001. С. 104.
5. Гродзинський М. Д., Шищенко П. Г. Збереження та відтворення ландшафтного різноманіття в контексті сталого розвитку. *Заповідна справа в Україні*. 1998. Т. 4. Вип. 1. С. 3–7.
6. Мірошніченко О. В., Артамонов В. А. Інституційні проблеми створення та розвитку об'єктів природно-заповідного фонду України. *Всеукраїнська екологічна ліга*. К.: АспектПоліграф. 2013. № 6. С. 5–8.
7. Черемнова А. І. До питання створення та охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду України. *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. Вип. 25. Одеса, 2005. С. 378–382.
8. Гірний Б. М. Сучасний стан і перспективи розвитку природно-заповідного фонду України. *Продуктивні сили і регіональна економіка*: зб. наук. пр.: У 2 ч. / РВПС України НАН України. К.: РВПС України НАН України, 2004. Ч. 1. 245 с. С. 91–98.
9. Мудрак О. В. Історія розвитку заповідної справи на Поділлі. *Актуальні питання біології, екології та хімії*. Електронне наукове фаховості видання Запорізького національного університету. 2009. № 3. С. 77–89.
10. Василюк О. Функціональна класифікації території природно-заповідного фонду України: історія формування та міжнародний аспект. *GEO&BIO*. 2019. Том 18. С. 3–20. doi: <https://doi.org/10.15407/gb1803>
11. Іваненко Є.І. Аналіз розміщення природно-заповідного фонду України: підхід, стан, проблеми. *Український географічний журнал*. 2013. № 3. С. 64–69.
12. Гетьман В.І. Ландшафтна репрезентативність природно-заповідного фонду України. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 7(34). С. 71–80.
13. Кирилук М. О. Картографування природно-заповідного фонду України: сучасний стан та перспективи. *Регіональні проблеми України*. 2019. С. 125–128.
14. Поливач К. А. Інформаційно-довідковий атлас природно-заповідного фонду регіону. *Український географічний журнал*. 2016. № 1 С. 53–60. <https://doi.org/10.15407/ugz2016.01.053>
15. Яйлимов Б.Я., Яйлимова Г.О., Шелестов А.Ю., Лавренюк А.М. Використання супутникових продуктів для аналізу змін територій природно-заповідного фонду України. *Міжнародний науково-технічний журнал – Проблеми керування та інформатики*. 2022. № 3 С. 135–150.
16. Орлов О. О., Сіренький С. П., Якушенко Д. М., Жижин М. П., Степаненко М. А., Тарасевич О. В. Природно-заповідний фонд Житомирської області: Довідник. За загальною редакцією О.О. Орлова. Житомир, Новоград-Волинський: Вид-во «НОВОград», 2015. 404 с.
17. Мельник В.В. Аналіз природно-заповідного фонду України та Житомирської області. *Екологічні науки: науково-практичний журнал*. К.: Видавничий дім «Гельветика», 2021. № 2(35). С. 125-131.
18. Мельник-Шамрай В.В., Шамрай В.В., Пацева І.Г., Курбет Т.В. Оцінка стану природно-заповідного фонду Житомирської області. *Екологічні науки : науково-практичний журнал*. К.: видавничий дім «Гельветика», 2023. № 3(48). С. 108-115.
19. Ткачук В. І. Багаторічна динаміка природно-заповідного фонду на території лісогосподарських підприємств Житомирської області. *Лісівництво і агролісомеліорація*. 2007. Вип. 111. С. 235–241.

20. Андрєєва, О. Ю., Марков, Ф. Ф., Іванюк, Т. М., Корма, О. М., & Кірейцева, Г. В. Різноманіття флори на деяких об'єктах природно-заповідного фонду ДП «Коростенське лісомисливське господарство» Житомирської області. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2022. 32(4). С. 12–17.
21. Осадчук К.О., Давидова І.В., Корбут М. Б., Бондарчук В.М., Бабяк В.В. Репрезентативність природних екосистем у природно-заповідному фонді Житомирської області. *Технічна інженерія*. 2021. Вип. 2(88). С. 135–147.
22. Герасимчук О.Л. Корбут М.Б. Екологічна стежка як засіб формування екологічної культури особистості. *Проблеми освіти: збірник наукових праць ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»*. Випуск 91. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ», 2019. С. 92–96.
23. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (01.06.2023 р.).
24. Природно-заповідний фонд як основа збереження природи громади. Режим доступу: <https://uncg.org.ua/osnova-zberezhenia-pryrodny-hromady/> (01.06.2023 р.).
25. Закону України «Про місцеве самоврядування». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (01.06.2023 р.).
26. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (01.06.2023 р.).
27. Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (01.06.2023 р.).
28. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (01.06.2023 р.).
29. Створення можливостей для громад з метою адаптації до зміни клімату. Кейс-стаді. Режим доступу: <https://ucn.org.ua/?p=4412> (01.06.2023 р.).
30. Коростенський район. Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9_%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD (01.07.2023 р.).
31. Поліський природний заповідник. Режим доступу: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/poliskyy-pryrodnyy-zapovidnyk/> (01.07.2023 р.).
32. Природний заповідник «Древлянський». Режим доступу: <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/pryrodnyy-zapovidnyk-drevlianskyu/> (01.07.2023 р.).
33. Мурин С.С., Мельник-Шамрай В.В. Вплив військової агресії на стан природоохоронних територій. Тези XVIII Всеукраїнської наукової on-line конференції здобувачів вищої освіти і молодих учених з міжнародною участю «Сучасні проблеми екології», 6 жовтня 2022 року. Житомир: Житомирська політехніка, 2022. С. 11–12.